

14. Pro vvedennia v diiu Kodeksu Ukrainiskoi RSR pro administratyvni pravoporushennia [On the enactment of the Code of the Ukrainian SSR on Administrative Offenses] : postanova Verkhovnoi Rady Ukrainiskoi RSR vid 07.12.1984 № 8074-Kh. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainiskoi RSR. 1984. № 51. St. 1123 [in Ukrainian].
15. Pro vyznannia deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainiskoi RSR takymy, shcho vtratyly chynnist u zviazku z vvedenniam u diiu Kodeksu Ukrainiskoi RSR pro administratyvni pravoporushennia. [On the recognition of certain legislative acts of the Ukrainian SSR as invalid in connection with the entry into force of the Code of the Ukrainian SSR on Administrative Offenses] : ukaz Prezydii Verkhovnoi Rady URSR vid 21.08.1961 roku № 807-KhI. Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR. 1985. № 36. St. 867 [in Ukrainian].
16. Pro poriadok vvedennia v diiu Kodeksu Ukrainiskoi RSR pro administratyvni pravoporushennia. [On the procedure for enacting the Code of the Ukrainian SSR on Administrative Offenses] : ukaz Prezydii Verkhovnoi Rady Ukrainiskoi RSR vid 29.05.1985 № 317-KhI [in Ukrainian].
17. Pro posylennia vykorystannia porozhnykh probihiv vantazhnoho avtotransportu. [About strengthening of use of empty runs of freight motor transport] : Postanova Rady Ministriv URSR vid 16.07.1946 // ZP URSR. 1946. № 13-14. St. 107 [in Ukrainian].
18. Pro sudoustrii [On the judiciary] : zakon Ukrainy vid 07.02.2002 № 3018-III. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2002. № 27-28. St. 180 [in Ukrainian].
19. Shudrikov V.M. (2008). Pravovi ta orhanizatsiini zasady nahliadu pidrozdilamy DAI MVS Ukrainy za tekhnichnym stanom transportnykh zasobiv. [Legal and organizational bases of supervision by divisions of GAI of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine on a technical condition of vehicles] : dys. kandydata yuryd. nauk: spets. 12.00.07. Donetsk. 210 p. [in Ukrainian].

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.5.2.16>

NARUSZENIE PRAW MAJĄTKOWYCH OSOBY W TRAKCIE DOCHODZENIA PRZEDPROCESOWEGO PRZY ZASTOSOWANIU TYMCZASOWEGO ZAJĘCIA MAJĄTKU

Tetiana Zelkina

*aspirant Katedry Postępowania Karnego
Narodowej Akademii Spraw Wewnętrznych (Kijów, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0001-7387-898X
Zelkina@gmail.com*

Adnotacja. Obecnie ograniczenia własności osoby podczas dochodzenia przedprocesowego najczęściej występują przy zastosowaniu takiego środka zabezpieczenia postępowania karnego, jak tymczasowe zajęcie majątku. Ponadto połączenie środków zabezpieczenia postępowania karnego z przymusem i ograniczeniem praw człowieka warunkuje potrzebę skutecznych gwarancji zabezpieczenia praw i interesów osób w postępowaniu karnym. Jedną z takich gwarancji jest sądowa kontrola legalności ograniczania praw człowieka w postępowaniu karnym. Niestety w praktyce taka kontrola jest często nieskuteczna. W artykule zbadano przewidziane w obowiązującym postępowaniu karnym podstawy i tryb tymczasowego zajęcia majątku, a także podstawy do zwrotu majątku jego prawowitym właścicielom. Zbadano praktykę sądową w kwestii zwrotu tymczasowo zajętego majątku. Stwierdzono, że w zdecydowanej większości praktyka sądowa wskazuje na naruszenie zasady legalności ograniczania praw człowieka w postępowaniu karnym, a mianowicie legalności podstaw i przestrzegania ustalonej procedury tymczasowego zajęcia majątku, a także jego długotrwałego zwrotu prawowitemu właścicielowi.

Słowa kluczowe: zajęcie majątku, przeszukanie, oględziny, dochodzenie przedprocesowe.

VIOLATION OF PROPERTY RIGHTS OF A PERSON DURING THE PRE-TRIAL INVESTIGATION DURING THE APPLICATION OF TEMPORARY WITHDRAWAL OF PROPERTY

Tatiana Zelkina

*Postgraduate Student at the Department of Criminal Procedure
National Academy of Internal Affairs (Kyiv, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0001-7387-898X
Zelkina@gmail.com*

Abstract. Today, the restriction of a person's property rights during the pre-trial investigation most often occurs when applying such a measure to ensure criminal proceedings as temporary seizure of property. In addition, the very combination of measures to ensure criminal proceedings with the use of coercion and restriction of human rights necessitates effective guarantees to ensure the legitimate rights and interests of persons in criminal proceedings. One such guarantee is judicial

review of the legality of restrictions on human rights in criminal proceedings. However, unfortunately, in practice such control is often ineffective. The article examines the grounds and procedure for temporary seizure of property provided by the current criminal procedure, as well as the grounds for returning the property to their rightful owners. Judicial practice on the issue of return of temporarily confiscated property has been studied. It is concluded that the vast majority of case law shows a violation of the principle of legality of restriction of human rights in criminal proceedings, namely the legality of the grounds and compliance with the established procedure of temporary seizure of property, as well as its long return to the rightful owner.

Key words: seizure of property, search, inspection, pre-trial investigation.

ПОРУШЕННЯ МАЙНОВИХ ПРАВ ОСОБИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В РАЗІ ЗАСТОСУВАННЯ ТИМЧАСОВОГО ВИЛУЧЕННЯ МАЙНА

Тетяна Зелькіна

аспірант кафедри кримінального процесу

Національної академії внутрішніх справ (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0001-7387-898X

Zelkina@gmail.com

Анотація. Сьогодні обмеження права власності особи під час досудового розслідування найчастіше відбувається під час застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження, як тимчасове вилучення майна. Крім того, саме поєднання заходів забезпечення кримінального провадження із застосуванням примусу та обмеженням прав людини зумовлює необхідність дієвих гарантій забезпечення законних прав та інтересів осіб у кримінальному провадженні. Однією із таких гарантій є судовий контроль законності обмеження прав людини під час здійснення кримінального провадження. Проте, на жаль, на практиці такий контроль часто є неефективним. У статті досліджено передбачені чинним кримінальним процесуальним підстави та порядок тимчасового вилучення майна, а також підстави для повернення майна їх законним володільцям. Вивчено судову практику з питання повернення тимчасово вилученого майна. Зроблено висновок, що здебільшого судова практика свідчить про порушення принципу законності обмеження прав людини під час здійснення кримінального провадження, а саме законності підстав та дотримання встановленого порядку тимчасово вилучення майна, а також тривале його повернення законному володільцеві.

Ключові слова: вилучення майна, обшук, огляд, досудове розслідування.

Вступ. Серед завдань кримінального провадження, визначених у статті 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), особливе значення має захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. Також охорона та захист власності є важливою функцією держави, непорушність права приватної власності закріплено Конституцією України.

Сьогодні обмеження права власності особи під час досудового розслідування найчастіше відбувається під час застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження, як тимчасове вилучення майна.

Крім того, саме поєднання заходів забезпечення кримінального провадження із застосуванням примусу та обмеженням прав людини зумовлює необхідність дієвих гарантій забезпечення законних прав та інтересів осіб у кримінальному провадженні. Однією із таких гарантій є судовий контроль законності обмеження прав людини під час здійснення кримінального провадження. Проте, на жаль, на практиці такий контроль часто є неефективним.

Оскільки тимчасове вилучення майна належить до заходів процесуального примусу, то можливі зловживання при його застосуванні обов'язково призведуть до обмеження майнових прав особи. Тому дослідження судової практики на предмет законності обмеження прав людини під час здійснення кримінального провадження, а саме законності підстав та дотримання встановленого порядку тимчасово вилучення майна, є напроцуд актуальним.

Основна частина. Метою статті є дослідження проблемних питань застосування тимчасового вилучення майна.

Згідно ст. 167 КПК України тимчасовим вилученням майна є фактичне позбавлення підозрюваного або осіб, у володінні яких перебуває майно, можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним майном до вирішення питання про арешт майна або його повернення, або його спеціальну конфіскацію в порядку, встановленому законом (Criminal Procedure Code of Ukraine, 2012).

Як слушно зазначає М. Задорожний, «тимчасовість вилучення означає те, що, вилучивши не передбачене ухвалою про обшук майно, слідчий не може зберігати його у себе безкінечно і з настанням певних обставин чи зі спливом певного строку повинен повернути його особі, у якої таке майно було вилучено» (Zadorozhnyi, 2020). Проте, знову ж таки, на практиці часто грубо порушуються норми, що врегульовують порядок тимчасового вилучення майна, і навіть після закінчення строку досудового розслідування вилучене майно незаконно утримується слідчими.

Наприклад, на підставі ухвали слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 12.07.2019 р. У справі № 760/32292/19 було проведено обшук, в процесі проведення якого було вилучено майно, яке

належить ТОВ «Транс Нафтогаз». На думку адвоката, строк досудового розслідування в цьому кримінальному провадженні закінчився, тому відповідно до вимог ст. 284 КПК України слідчий, прокурор зобов'язані закрити кримінальне провадження. Крім того, адвокат зазначив, що в ході досудового розслідування не було встановлено об'єктивних даних, які б вказували на наявність в діях службових осіб ТОВ «Транс Нафтогаз» ознак кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 204 КПК України.

Крім того, вилучені документи та дизельне паливо, яке належить ТОВ «Транс Нафтогаз», належить до тимчасово вилученого майна, оскільки ні слідчий, ні прокурор, в передбачений КПК України строк, не подавали клопотань в рамках кримінальних проваджень про арешт тимчасово вилученого майна, тому дане майно, за відсутності таких клопотань про арешт майна, повинно бути негайно повернуте його володільцю – ТОВ «Транс Нафтогаз».

Проте слідчий суддя вважає, що вилучене майно не має статусу тимчасово вилученого, оскільки було вилучене на підставі ухвали слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 06.12.2019 р. про тимчасовий доступ до речей та документів, яка прямо надавала слідчому повноваження на вилучення оригіналів документів та речових доказів з матеріалів кримінального провадження, які, за версією слідства, підтверджують вчинення кримінального правопорушення за місцем розташування АЗС. У задоволенні скарги адвоката, поданої в інтересах володільця майна ТОВ «Транс Нафтогаз», на бездіяльність слідчих у неперевірці тимчасово вилученого майна, суд відмовив.

Тимчасово вилученим може бути майно у вигляді речей, документів, грошей тощо, щодо яких є достатні підстави вважати, що вони:

1) підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та (або) зберегли на собі його сліди;

2) призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення;

3) є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом;

4) одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від них, а також майно, на яке їх було повністю або частково перетворено (Criminal Procedure Code of Ukraine, 2012).

Варто звернути увагу на умовний характер переліку майна, що зазначають в ухвалі суду на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи. На практиці суди обмежуються приблизним («відкритим») переліком речей, що подається слідчим чи прокурором у клопотанні про надання дозволу на проведення обшуку, до чого додається «та інших речей і документів які мають значення для досудового розслідування (для кримінального провадження)». В такому режимі правової невизначеності вилученим може бути все що завгодно.

Слід зауважити, що часто незаконно вилучаються грошові кошти, що є власністю осіб, які не мають жодного відношення до кримінального провадження, та дозвіл на їх вилучення ухвалою слідчого судді не надавався.

Наприклад, 30.05.2019 року на підставі ухвали слідчого судді Дніпровського районного суду м. Києва від 22.05.2019 року у справі №761/30656/19 було проведено обшук приміщення за адресою: АДРЕСА_1.

В ході проведення обшуку слідчим безпідставно було вилучено майно, речі та документи, які належать на праві власності ТОВ «Комо Україна», ТОВ «Канівсиртрейд», ФОП ОСОБА_1, згідно з переліком, наведеним у протоколі обшуку від 30.05.2019 року та у скарзі. Окрім того, в ході обшуку було вилучено, грошові кошти ТОВ «Комо Україна», ТОВ «Канівсиртрейд», ФОП ОСОБА_1, однак такі грошові кошти є власністю вказаних осіб, які не мають жодного відношення до кримінального провадження, про що до скарги долучено відповідні документи, та дозвіл на вилучення такого майна ухвалою слідчого судді не надавався.

Жодних об'єктивних даних, які б підтверджували, що вилучене в ході проведення обшуку 30.05.2019 року за адресою: АДРЕСА_1, майно було знаряддям вчинення кримінальних правопорушень, зберегло на собі їх сліди або містить інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, отримані внаслідок вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 205, ч. 2 ст. 205, ч. 3 ст. 209, ч. 3 ст. 358 КК України, не встановлено.

Отже, оскільки в ході судового розгляду встановлено, що на час розгляду скарги майно, належне ТОВ «Комо Україна», ТОВ «Канівсиртрейд», ФОП ОСОБА_1, яке вилучене під час проведення обшуку 30.05.2019 року, не повернуто, що вказує про безпідставність утримання такого майна, яке в силу положень ст. 169 КПК України, підлягає негайному поверненню його власникам.

Також 19.12.2017 на підставі ухвали слідчого судді Солом'янського районного суду міста Києва у справі № 760/4376/20 проведено обшук у квартирі, яка належить на праві власності та використовується її чоловіком, з метою встановлення та вилучення документів, предметів, предметів, речей, які мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні, в ході проведення якого серед іншого було виявлено та вилучено: грошові кошти у сумі 3000,00 доларів США 00 центів (три тисячі 00 центів) доларів США, 26 771,00 грн. (двадцять шість тисяч сімсот сімдесят одна) грн. 00 грн.

Слідча суддя доходить висновку, що грошові кошти, вилучені на підставі ухвали слідчого судді, не мали ознак речей, які зазначені в ухвалі слідчого судді: а саме необліковані грошові кошти, речі, цінності, які не внесені в книги обліку розрахункових операцій та грошових коштів, отриманих від незаконної діяльності, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукування в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, тобто не мають

ознак речових доказів відповідно до ст. 98 КПК України та є тимчасово вилученим майном, на яке арешт не було накладено, слідчий у судовому засіданні зворотного не надав.

Крім того, відомості про вчинення процесуальних дій, що унеможливають повернення майна, на час розгляду скарги слідчому судді не надавались.

Ще одним прикладом порушення вимог чинного законодавства є тимчасове вилучення майна, речей та документів, які містять охоронювану законом нотаріальну таємницю. Так, 23.08.2019 ухвалою слідчого судді Печерського районного суду м. Києва №757/48982/19-к надано дозвіл слідчому на проведення обшуку за місцем знаходження офісу приватного нотаріуса у приміщенні нежитлових будівель.

За результатами проведеного обшуку у приміщенні було тимчасово вилучено речі, предмети та документи, які містять охоронювану законом нотаріальну таємницю, відповідно до додатку № 1 до протоколу обшуку від 05.09.2019 року, відомості про які не були зазначені в ухвалі відомості про які не були зазначені в ухвалі слідчого судді від 23.08.2019 року № 757/44961/19-к.

Слідчий суддя доходить висновку про відсутність у матеріалах судового провадження за скаргою даних, які б виправдовували подальше втручання держави у право на мирне володіння приватним нотаріусом належним їй майном.

Встановлено, що вилучені нотаріальні справи, які належать приватному нотаріусу, не підпадають під критерії, визначені ухвалами слідчого судді Печерського районного суду м. Києва від 23.08.2019, на підставі яких працівниками органу досудового розслідування проведено слідчу дію – обшук.

Порядок тимчасового вилучення майна встановлений ст. 168 КПК України. Так, тимчасове вилучення майна може здійснюватися також під час обшуку, огляду.

Відповідно до ч. 2 ст. 168 КПК України тимчасове вилучення електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку для вивчення фізичних властивостей, які мають значення для кримінального провадження, здійснюється лише у разі, якщо вони безпосередньо зазначені в ухвалі суду (Criminal Procedure Code of Ukraine, 2012).

На підставі ухвали слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 08.11.2019 р. №760/32903/19 проведено обшук у відділі продажу котеджного містечка «Золоті Джерела» («Коник»).

На думку адвоката, вилучене майно не входило до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на обшук, тому це майно належить до тимчасово вилученого майна, яке, за відсутності клопотання про арешт майна, повинно бути негайно повернуто особі, у якої його було вилучено.

Крім того, адвокат зазначив, що ним було подано до органу досудового розслідування СУ ФР ГУ ДФС у Київській області клопотання про повернення тимчасово вилученого майна його володільцю – ОСОБА_1, проте на даний час вилучене майно так і не було повернуто.

Крім того, адвокат зазначив, що вилучення вказаної комп'ютерної техніки призвело до обмеження права власності ОСОБА_1 на безперешкодне користування своїм майном та особливого і надмірного тягарю для особи.

Як встановлено в ході судового розгляду скарги, ухвалою слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 08.11.2019 р. було надано дозвіл на відшукання та вилучення комп'ютерної техніки, лише в тому разі, якщо на її магнітних носіях міститься доказова інформація, яка має значення речових доказів. Враховуючи вказані обставини, слідчий суддя дійшов висновку, що вилучене 15.11.2019 р. під час проведення обшуку майно є тимчасово вилученим майном, оскільки арешт на цю комп'ютерну техніку, відповідно до вимог КПК України накладений не був, тому органом досудового розслідування безпідставно утримується вилучене майно. Вказані дії органу досудового розслідування, на думку слідчого судді, не відповідають принципам пропорційності, «справедливої рівноваги» між інтересами суспільства і основними правами людини та призвели до обмеження права власності ОСОБА_1 на безперешкодне користування своїм майном та ведення законної діяльності.

Також на підставі ухвали слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 28.10.2019 р. у справі 760/390/20, було проведено обшук. При розгляді справи слідчий суддя прийшов до висновку, що вилучення під час обшуку 30.10.2019 р. технічних пристроїв (ноутбуків) відбулось з порушенням положень Кримінального процесуального кодексу України, а тому зазначене майно підлягає поверненню його володільцю, і накладення на нього арешту є недопустимим.

Враховуючи, що ухвалою слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 06.11.2019 р. було відмовлено в задоволенні клопотання слідчого в частині накладення арешту на майно особи, тимчасово вилучене 30.10.2019 р. під час обшуку, тому відповідно до вимог ст. 169 КПК України вказане тимчасово вилучене майно підлягає негайному поверненню особі.

Проте є інша позиція. Наприклад, 12.04.2019 року на підставі ухвали слідчого судді Шевченківського районного суду м. Києва від 29.03.2019 року у справі №761/16397/19 був проведений обшук за місцем проживання ОСОБА_1 за адресою: АДРЕСА_1 було вилучено мобільний телефон iPhone чорного кольору; акт та рахунок-фактура. Накладено арешт на тимчасово вилучене в ході проведення 12.04.2019 року обшуку майно.

У скарзі адвокат просив визнати протиправною бездіяльність слідчих, яка полягає у неповному поверненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами статті 169 КПК України. Зобов'язати невідкладно повернути ОСОБА_1 речі та майно, вилучені 12.04.2019 під час обшуку за місцем її фактичного проживання.

На думку слідчого судді, вищевказане майно, про повернення якого просить представник володільця вилученого майна – адвокат, не має ознак та статусу тимчасово вилученого майна, що відповідно свідчить про відсутність підстав для повернення майна, яке представник володільця вилученого майна безпідставно вважає тимчасово вилученим.

Враховуючи наведене, оскільки майно, про повернення якого ставить питання представник володільця вилученого майна не є тимчасово вилученим майном, а тому у задоволенні скарги адвоката відмовити.

Така ж позиція була викладена у справі № 761/19105/20, коли на підставі ухвали слідчого судді Святошинського районного суду м. Києва від 03 червня 2020 року було проведено обшук. Судовим розглядом встановлено, що вилучене в ході обшуку майно, а саме: автомобіль марки Mercedes-Benz, модель S 500 та флеш-накопичувач об'ємом 8 Gb, згідно з ухвалою слідчого судді Святошинського районного суду м. Києва від 03 червня 2020 року, не є тимчасово вилученим майном, оскільки входило до переліку, щодо якого надано дозвіл на проведення обшуку.

Таким чином, можна зробити висновок, що у разі проведення обшуку на підставі судового рішення немає ефективного способу захисту майнових прав через відмову у його поверненні.

Згідно з ч. 2 ст. 168 КПК України забороняється тимчасове вилучення електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку, крім випадків, коли їх надання разом з інформацією, що на них міститься, є необхідною умовою проведення експертного дослідження, або якщо такі об'єкти отримані в результаті вчинення кримінального правопорушення чи є засобом або знаряддям його вчинення, а також якщо доступ до них обмежується їх власником, володільцем або утримувачем чи пов'язаний з подоланням системи логічного захисту (Criminal Procedure Code of Ukraine, 2012).

Так, було проведено огляд приміщення, під час проведення якого було вилучене майно, належне ТОВ «ФУТУРА», а саме: 45 системних блоків комп'ютерів, 45 терміналів електронної системи прийняття ставок, 45 флеш-карт.

Такий огляд приміщення було проведено з порушенням ст. 233 КПК України – без ухвали слідчого судді (суду) та без добровільної згоди на це ТОВ «ФУТУРА», як орендаря приміщення. Вилучення майна (інформаційно-технічних систем), проводилось слідчим з порушенням ч. 2 ст. 168 КПК України – без ухвали слідчого судді (суду). При цьому, протоколу огляду приміщення та вилучення майна представнику ТОВ «Футура» надано не було, що є порушенням вимог чинного законодавства.

На думку, заявника бездіяльність слідчого щодо неповернення належного ТОВ «ФУТУРА» майна є протиправною та такою, що порушує вимоги КПК України та права власника майна, у зв'язку з чим представник ТОВ «ФУТУРА» просить визнати протиправною бездіяльність слідчого щодо неповернення тимчасово вилученого під час огляду майна, а також зобов'язати його негайно повернути таке майно.

Представник володільця вилученого майна через канцелярію суду подав доповнення до скарги, де зазначив про те, що ухвалою слідчого судді Шевченківського районного суду м. Києва В.В. Бугіля від 21.08.2019 року було відмовлено у задоволенні клопотання слідчого, погодженого прокурором про арешт майна у кримінальному провадженні, за ознаками вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 203-2 КК України. Однак, попри наявність такого судового рішення, слідчий станом на день розгляду скарги так і не повернув ТОВ «Футура» вилучене майно.

З урахуванням викладеного слідчий суддя дійшов висновку, що наявні достатні підстави для часткового задоволення скарги в інтересах ТОВ «Футура» на бездіяльність слідчого, яка полягає у неповерненні тимчасово вилученого майна, шляхом зобов'язання слідчого повернути ТОВ «Футура» майно, вилучене в ході проведення огляду місця події.

Варто зауважити, що у разі тимчасового вилучення майна під час обшуку, огляду, здійснюваних на підставі ухвали слідчого судді, передбаченої ст. 235 КПК, клопотання про арешт такого майна повинно бути подано слідчим, прокурором протягом 48 годин після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, в якій його було вилучено (Criminal Procedure Code of Ukraine, 2012).

Тобто чинним Кримінальним процесуальним кодексом України передбачено право оскарження бездіяльності слідчого або прокурора, яка полягає, зокрема, у нездійсненні процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений строк.

Проте існує «цікава» судова практика з цього приводу. Так, на підставі ухвали слідчого судді Дарницького районного суду м. Києва І.К. Цимбал від 01.07.2020 у справі № 753/11431/20 було проведено обшук, під час якого було вилучено грошові кошти. Адвокат звертався до слідчого з клопотанням про повернення майна, натомість слідчим це клопотання не було задоволено.

Як вбачає слідчий суддя, зі змісту заявленої скарги, фактично предметом скарги є бездіяльність відповідних посадових осіб, що полягає у нездійсненні процесуальних дій (повернення майна), зазначеного у клопотанні.

На думку суду, нездійснення процесуальних дій, зазначених адвокатом у скарзі, не може бути оскаржено у порядку ст. 303 КПК України.

Водночас адвокатом не оскаржуються прийняте слідчим або прокурором будь-яке процесуальне рішення.

Слід зазначити, що адвокат у своїй скарзі зазначає, що він звернувся до слідчого із клопотанням про повернення вилученого майна, як слідує з матеріалів скарги 16.07.2020, однак станом на 16.07.2020 відповіді не отримав, водночас жодного доказу про отримання слідчим (відмітки вихідної загальної чи направлення поштовим зв'язком) вказаного клопотання заявник не надав.

Таким чином, у відкритті провадження за скаргою адвоката було відмовлено.

Ще один приклад: 11.02.2020 на підставі ухвали слідчого судді № 757/3716/20-к було проведено обшук, під час якого було вилучено речі та документи, дозвіл на вилучення яких ухвалою слідчого надано не було та в подальшому арешт на які теж накладено не було.

З огляду на викладене, на думку адвоката, вилучені речі та документи є такими, що не входили до переліку, щодо якого було прямо надано дозвіл на відшукання та вилучення вищевказаною ухвалою слідчого судді, а відтак підлягають поверненню його законному володільцю.

Проте, на думку слідчого судді, під час судового розгляду цієї скарги за наданими матеріалами, встановлено, що втручання органу досудового розслідування у право власності ПАТ АБ «Укргазбанк» зумовлене законними критеріями, тобто з дотриманням відповідних положень національного законодавства та відповідності верховенства права. Також слідчим суддею встановлено, що цей час забезпечує «справедливий баланс» між загальним інтересом суспільства та вимогами захисту основоположних прав ПАТ АБ «Укргазбанк» та відповідно існує пропорційне співвідношення між засобами, які застосовуються органом досудового розслідування, та метою, яку прагнуть досягти.

На підставі викладеного, враховуючи ту обставину, що однією з засад кримінального провадження є принцип змагальності, що передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими цим Кодексом, та принципу диспозитивності кримінального провадження, відповідно до якого сторони кримінального провадження є вільними у використанні своїх прав у межах та у спосіб, передбачених цим Кодексом, а слідчий суддя, суд у кримінальному провадженні вирішують лише ті питання, що винесені на їх розгляд сторонами та віднесені до їх повноважень цим Кодексом, слідчий суддя доходить висновку про безпідставність вимог скарги, а відтак у задоволенні вимог скарги слід відмовити.

Цікавим є огляд статистики відмови слідчими суддями Вищого антикорупційного суду України (далі – ВАКС) в задоволенні клопотань, скарг і заяв, поданих на стадії досудового розслідування кримінального провадження, за період з 05.09.2019 по 05.12.2019 (The Supreme Anti-Corruption Court investigated the reasons for refusing to satisfy complaints at the stage of pre-trial investigation of criminal proceedings, 2019). Так, ВАКС відмовив у задоволенні заявлених вимог за результатами розгляду 61% клопотань, поданих стороною захисту, та у 10% таких звернень сторони обвинувачення. Також слідчими суддями ВАКС упродовж періоду з 05.09.2019 до 05.12.2019 по суті заявлених вимог розглянуто 332 скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора під час досудового розслідування. Відмовою в задоволенні вимог завершено розгляд скарг на бездіяльність слідчого, прокурора у 117 справах (46% розглянутих по суті) (The Supreme Anti-Corruption Court investigated the reasons for refusing to satisfy complaints at the stage of pre-trial investigation of criminal proceedings, 2019).

Також можна помітити окремі тенденції у різних регіонах України. Так, нами досліджено судові рішення за період з початку 2019 року та першої половини 2020 року у містах Києві, Харкові, Одесі, Львові та Дніпрі.

Проаналізувавши 100 розглянутих справ за вказаний період, можна зробити висновок, що районні суди м. Києва мають різні правові позиції з одних і тих же питань.

1) якщо вилучене майно було включено до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, то не вважається тимчасово вилученим майном;

2) має статус тимчасово вилученого, якщо: слідчий з клопотанням про арешт вищезазначеного тимчасово вилученого майна до суду у строки визначені КПК України не звернувся; утримується органом досудового розслідування без належної на те правової підстави, а відтак право власності володільця вилученого майна є порушеним і підлягає поновленню;

3) якщо вилучене майно визнано речовим доказом, причому часто судді не приділяють достатньо уваги вивченню матеріалів на предмет того, чи є вилучене майно речовим доказом.

Водночас районними судами м. Харкова було відмовлено в задоволенні вимог скарг на бездіяльність слідчого, прокурора у всіх 22 справах з причини, що слідчий, у межах строків, передбачених ч. 5 ст. 171 КПК України, звернувся до суду з клопотанням про арешт майна, а слідчий суддя, посилаючись на норми ст. ст. 170, 173 КПК України, наклав арешт на спірне майно.

Щодо аналізу скарг на бездіяльність слідчого, прокурора у 8 справах за вказаний період районними судами м. Одеси, то можна зустріти різні правові позиції:

1) бездіяльність слідчого, яка полягає у неповерненні тимчасово вилученого майна в передбачений законом строк, не відповідає діючому законодавству, зокрема вимогам ч. 3 ст. 169 КПК України, що порушує права заявника, щодо того, що тимчасово вилучене майно у разі відсутності його арешту повинно бути негайно повернено особі, у якої його було вилучено;

2) встановивши під час розгляду клопотання слідчого, що вилучене майно не відповідає критеріям, встановленим ст. 98 КПК України, слідчим суддею було прийнято рішення про повернення цього майна за належністю.

3) відмова у задоволенні скарги аргументована тим, що згідно ч. 1 ст. 303 КПК України, на досудовому провадженні можуть бути оскаржені такі рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора: Згідно з роз'ясненням Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про практику розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування», результати аналізу судової практики свідчать, що у зв'язку з хибним розумінням скаргниками саме цього виду бездіяльності слідчі судді приймають багато ухвал про відмову у відкритті провадження відповідно до ч. 4 ст. 304 КПК з тих підстав, що скарга подається на бездіяльність слідчого чи прокурора, яка не підлягає оскарженню. Так, бездіяльність, яка підлягає оскарженню відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК, передбачає три обов'язкові ознаки: 1) слідчий або прокурор наділені обов'язком

вчинити певну процесуальну дію; 2) така процесуальна дія має бути вчинена у визначений КПК строк; 3) відповідна процесуальна дія слідчим чи прокурором у встановлений строк не вчинена. Таким чином, наведена норма дозволяє звернутися до суду зі скаргою не на будь-яку бездіяльність, а лише щодо обов'язків, строк виконання яких чітко регламентований кримінальним процесуальним законодавством (ухвала Суворовського районного суду м. Одеси № 523/5401/20).

Проаналізувавши рішення щодо розгляду скарг на бездіяльність слідчого, прокурора у 17 справах за вказаний період районними судами м. Львова, можна дійти таких висновків:

1) задоволення скарги, зобов'язавши слідчого негайно повернути тимчасово вилучене майно, якщо арешт на тимчасово вилучене майно не накладався; а також оскільки слідчим чи прокурором майно, вилучене під час обшуку, не визнано речовими доказами, а також враховуючи те, що у правоохоронців було достатньо часу та ресурсів дослідити та вивчити їх слідчі версії щодо наявної чи відсутності певної інформації на вилученому майні, тому утримання майна є протиправним.

2) у задоволенні скарги необхідно відмовити, якщо накладено арешт на майно;

3) у задоволенні скарги необхідно відмовити, оскільки кримінально-процесуальний закон не визначає відповідного обов'язку та строку, протягом якого заявнику має бути повернуто майно, яке не має статусу тимчасово вилученого;

Одночасно, як встановлено слідчим суддею, до матеріалів скарги заявником не долучено доказів, які б підтверджували факт його звернення в порядку ст. 220 КПК України із відповідним клопотанням про виконання процесуальних дій до слідчого.

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що існує проблема щодо визначення статусу об'єктів, які були вилучені на підставі ухвали слідчого судді. Проблема полягає у тому, що зазвичай ухвали слідчих суддів у цій частині є неконкретизованими, у зв'язку з чим складно, а іноді неможливо провести розмежування між тим, що дозволено вилучити на підставі ухвали слідчого судді, та іншими вилученими об'єктами, та, відповідно, за цим критерієм вирішити питання приналежності об'єктів до тимчасово вилученого майна (Soloviov, 2018). Суть цього питання не в тому, щоб теоретично визначити статус вилучених об'єктів, а в тому, щоб якнайшвидше вирішити питання щодо арешту майна або повернення володільцю. І нормативна регламентація цього питання зараз є такою, що КПК України режим повернення вилученого у ході затримання, огляду, обшуку, поширює на всі об'єкти, які мають ознаки речових доказів (а ці ознаки практично збігаються з ознаками майна, яке може бути тимчасово вилученим), без уточнень підстав вилучення.

Отже, сьогодні для слідчих суддів характерне у багатьох ситуаціях різне тлумачення статусу вилученого та, відповідно, погляди на необхідність його повернення, особливо у ситуаціях, коли воно визнане речовим доказом.

№ 755/11548/18 11.06.2019 на виконання ухвали слідчого судді Дніпровського районного суду м. Києва від 30.05.2019 було проведено обшук. В ході даного обшуку було вилучено піч термічну ТермоГаз-ДО-30.75.20/1100-И 4-Н з наземним димоходом, димососом, димовою трубою, а також машину плазмового і газокисневого різання RB 950/1500/6 МР.

22.08.2019 заявник, як представник власника вилученого майна, подав слідчому А.С. Горчинському, клопотання про повернення вилученого майна, однак до цього часу дол. вилученого майна йому невідома та дане майно не повернуто, відповідь на клопотання не отримано. За таких умов, враховуючи те, що в ухвалі суду про надання дозволу на проведення обшуку зазначено на необхідності відшукання та вилучення, зокрема, піч термічну ТермоГаз-ДО-30.75.20/1100-И4-Н з наземним димоходом, димососом, димовою трубою, а також машину плазмового і газокисневого різання RB 950/1500/6 МР, та постановою слідчого таке майно визнано речовим доказом, як таке, що відповідає критеріям ст. 98 КПК України, останнє, на переконання слідчого судді, не є тимчасово вилученим майном в розумінні положень ч. 7 ст. 236 КПК України, а тому посилання в скарзі на положення ст. ст. 169, 171, 173 КПК України є безпідставним.

Слід звернути увагу на те, що окремі судді вивчають матеріали на предмет того, чи є вилучене майно речовим доказом, але інші ставляться до цього питання формально, зважаючи лише на наявність постанови про визнання такого майна речовим доказом.

Крім того, згідно з ч. 4 ст. 168 КПК України після тимчасового вилучення майна уповноважена службова особа зобов'язана забезпечити схоронність такого майна в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України (Criminal Procedure Code of Ukraine, 2012).

Важливим є Порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2012 р. № 1104. П. 27 цього Порядку визначає, що схоронність тимчасово вилученого майна забезпечується згідно з пунктами 1–26 цього Порядку (ці пункти регулюють питання зберігання, реалізації речових доказів) до повернення майна власнику у зв'язку з припиненням тимчасового вилучення майна або до постановлення слідчим суддею, судом ухвали про накладення арешту на майно (On the implementation of certain provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine, 2012).

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що, на жаль, здебільшого судова практика свідчить про порушення принципу законності обмеження прав людини під час здійснення кримінального провадження, а саме законності підстав та дотримання встановленого порядку тимчасово вилучення майна, а також тривале його повернення законному володільцеві.

Список використаних джерел:

1. Задорожний М. Тимчасове вилучення та арешт майна: які строки встановлено для правомірного його притримання? 05.08.2020 URL: <http://www.visnuk.com.ua/uk/news/100019294-timchasove-viluchennya-ta-aresht-mayna-yaki-stroki-vstanovleno-dlya-pravomirnogo-yogo-pritrimannya>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI.
3. Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2012 р. № 1104.
4. Соловійов В.О. Проблемні питання визначення процесуального статусу тимчасово вилученого майна та його арешту за Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року. Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 631–656.
5. У Вищому антикорупційному суді дослідили причини відмови у задоволенні скарг на стадії досудового розслідування кримінального провадження, 2019 URL: <https://www.slideshare.net/pravotv/ss-208740949>

References:

1. Zadorozhnyi M. (2020). Tymchasove vyluchennia ta aresht maina: yaki stroky vstanovleno dla pravomirnogo yoho prytrymanna? [Temporary seizure and seizure of property: what are the deadlines for lawful detention?] URL: <http://www.visnuk.com.ua/uk/news/100019294-timchasove-viluchennya-ta-aresht-mayna-yaki-stroki-vstanovleno-dlya-pravomirnogo-yogo-pritrimannya>
2. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI.
3. Pro realizatsiiu okremykh polozhen Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy [On the implementation of certain provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 19 lystopada 2012 r. № 1104.
4. Soloviov V.O. (2018). Problemni pytannia vyznachennia protsesualnoho statusu tymchasovo vyluchenoho maina ta yoho areshtu za Kryminalnym protsesualnym kodeksom Ukrainy 2012 roku. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks 2012 roku: ideolohiia ta praktyka pravozastosuvannia [Problematic issues of determining the procedural status of temporarily confiscated property and its arrest under the Criminal Procedure Code of Ukraine in 2012. Criminal Procedure Code of 2012: ideology and practice of law enforcement]: kolektyvna monohrafiia. Odesa: Vydavnychiy dim «Helvetyka», 2018. С. 631-656.
5. U Vyshchomu antykoruptsiinomu sudi doslidylu prychny vidmovy u zadovolenni skarh na stadii dosudovoho rozsliduvannia kryminalnoho provadzhennia [The Supreme Anti-Corruption Court investigated the reasons for refusing to satisfy complaints at the stage of pre-trial investigation of criminal proceedings]. 2019 URL: <https://www.slideshare.net/pravotv/ss-208740949>

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.5.2.17>**PROBLEMY INFORMACYJNO-PRAWNEGO ZABEZPIECZENIA GOSPODARCZYCH STOSUNKÓW PROCESOWYCH NA UKRAINIE***Anton Ivanov**student**Prywatnej Spółki Akcyjnej „Uczelnia „Międzyregionalna Akademia Zarządzania Personelem”**(Kijów, Ukraina)**ORCID ID: 0000-0003-1382-8002**Ivanov@gmail.com*

Adnotacja. W artykule przeanalizowano specyfikę braków i luk w informacyjno-prawnym zabezpieczeniu gospodarczych stosunków procesowych na Ukrainie. Określono listę problemów informacyjno-prawnych dotyczących gospodarczych stosunków procesowych. Wyszczegółowano treść każdego z takich problemów. Należy zauważyć, że kwestia wykorzystania elektronicznego podpisu cyfrowego w gospodarczych stosunkach procesowych powinna być uregulowana wyłącznie na podstawie Regulaminu o Jednolitym Sądowym Systemie Informacyjno-Telekomunikacyjnym, to znaczy w rzeczywistości obecnie obowiązujące przepisy nie zawierają norm regulujących tę kwestię. Stwierdzono, że problem uregulowania działalności sędziów prelegentów może zostać rozwiązany poprzez przyjęcie opisu stanowiska sędziego prelegenta. Rozwiązanie tego problemu jest dziś ułatwione przez fakt, że taka instrukcja została przyjęta w celu uregulowania działalności służbowej rzeczników sądów, a także przez fakt, że takie opisy stanowisk są akceptowane przez poszczególne sądy na poziomie lokalnym.

Słowa kluczowe: problemy, zabezpieczenie informacyjno-prawne, gospodarcze stosunki procesowe, sądownictwo gospodarcze, bezpieczeństwo informacji.